

ІСТОРІЯ ЗЛОЧИННОСТІ НА ҐРУНТІ МІЖЕТНІЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Халілев Р. А.

Дослідження історичного аспекту міжнаціональних і міжетнічних конфліктів є необхідною передумовою з'ясування сталих закономірностей їх виникнення й розвитку. Характеристики історичних ситуацій, що породжують міжнаціональні конфлікти, дозволяють прогнозувати розвиток негативних явищ і тенденцій на роки вперед. Конкретні ж результати історичних досліджень фактично відображають стан злочинності як наслідок міжетнічного насильницького протистояння в різні часи. Отже, історія злочинності на ґрунті міжетнічних відносин може бути розглянута лише в контексті конкретних історичних подій. Особливе значення в сенсі дослідження сучасних тенденцій розвитку міжнаціональних відносин має історія міжетнічних конфліктів 20-го століття.

Закономірності історичного розвитку сфери міждержавних і міжнаціональних відносин дедалі частіше вимірюються такою категорією, як геополітика. Нове століття ознаменувалося одночасним поглибленням тенденцій глобалізації й регіоналізації міжнародних відносин. У цьому сенсі окремі історично значимі регіони починають переживати період зростаючого геополітичного напруження. Насамперед це стосується Балканського й Кавказько-Чорноморського регіонів.

Негативні тенденції міжнаціонального, міжрелігійного й міждержавного напруження пов'язують з поширенням впливу на ці регіони організації НАТО, створенням ЄС, загальним посиленням військово-політичних позицій США у Світі, з однієї сторони, і бажанням Росії зберегти свої традиційні в цьому регіоні геополітичні позиції, з іншої. Посилений інтерес до Балканського й Кавказько-Чорноморського регіонів визначається їх розташуванням на перетині вертикальної осі транспортно-комунікаційних зв'язків між країнами Північної Європи й країнами Середземномор'я та близького Сходу, а також горизонтальної осі, яка зв'язує два геополітичні центри світу, дві цивілізації - Європу та Азію. З огляду на надзвичайно динамічний розвиток Європи й Азії, відносини між цими передовими геополітичними центрами світу набуватимуть вирішального значення як для їх власного розвитку, так і для глобального розвитку людства. Однак реалізація інтересів як європейських, так і інших провідних країн світу залежить від стану безпеки в цьому регіоні. У разі її відсутності цей регіон перетворюється з ланки, яка зв'язує Північну Європу із Середземномор'ям і Близьким Сходом, на зону, що їх роз'єднує. Отже, політична ситуація в Криму є, значною мірою, індикатором загальних глобалізаційних процесів і проблем у Світі.

Найбільшим дестабілізуючим чинником у Європі є внутрішні конфлікти, які пов'язані передусім з наростанням міжетнічних протиріч і соціальної напруженості. Вони спричиняються насамперед великими диспропорціями в рівнях економічного розвитку різних регіонів усередині країн. Бажання багатих сировинними ресурсами, промисловим потенціалом або сприятливими кліматичними умовами провінцій відокремитись від бідних регіонів країни досить часто спричиняло внутрішні конфлікти.

На нерівномірність економічного розвитку різних областей і провінцій накладається поліетнічний характер населення, яке мешкає на його території, що надає

внутрішнім конфліктам яскраво вираженого етичного забарвлення. Водночас міжетнічні конфлікти породжують складні соціальні проблеми [1, 17-18].

Отже, саме життя поставило проблему дослідження конфліктів перед такими видатними теоретиками, як К. Болдінг, М. Хаас, М. Каплан, С. Сміт, К. Райт, А. Рапорт, Г. Зиммель, Л. Козер, які вважають, що важливим аспектом сучасних конфліктів є певне етнополітичне підґрунтя [2, 3].

Історія підтверджує сучасну точку зору, і проводячи аналіз, можна відмітити як етнічний (національний) конфлікт проходить червоною лінією через різні історичні епохи, також і докласові. Більшість воєн, що були в історії людства, мали більшою чи меншою мірою міжетнічне забарвлення. У міжетнічних конфліктах загинуло, як відзначає Д. Хорові, більше 10 мільйонів чоловік [3, 35].

Світова історія повна руйнівних воєн і насильницьких дій, в основі яких лежали релігійні, національні й етнічні відмінності, що асоціюються з упевненістю в перевазі своєї групи.

Аналіз конфліктів, що протікають у другій половині ХХ століття, свідчить про те, що переважно конфлікти мають етичний характер і відбуваються між етнічними групами.

За часів глибокої старовини це були міжплемінні війни, які велися за території полювання, риболовства, збирання, тобто за володіння місцем існування. Іноді так виходило, що гинули цілі народи, а інші піддавалися могутній асиміляції з боку грізнішого суперника. Впродовж всієї людської історії відбувалося постійне переміщення етносів по територіях землі.

Про значні етнічні конфлікти ранньої пори свідчать письмові й усні джерела. У Старому звіті описується депортація євреїв, тобто насильницьке виселення народів зі своєї етнічної батьківщини. У 568 р. до н. е. вавилонський цар Навуходоносор знищив Іудейське царство й виселив основну частину євреїв за межі етнічної батьківщини - Палестини. Пізніше євреї повернулися й неодноразово повставали, але повстання жорстко пригнічувалися. У 70-і роки н.е. римські полководці Тіт і Віспасіан перемогли єврейський спротив, що стало причиною масштабної міграції євреїв з Палестини. Почалося єврейське розсіяння, спочатку по країнах Середземномор'я, а потім по інших регіонах планети. Історії відомі також інші відомості про інші народи, які доводять, що значні міжетнічні конфлікти, завоювання, геноцид, вигнання з рідної землі не були винятковими подіями.

Міжетнічні конфлікти залишили помітний слід і в середньовічній, і в новій історії. Добре відома історія вигнання сарацинів (арабів) з Піренейського півострова, які самі прийшли до Європи як завойовники. У результаті зворотного завоювання Іспанії християнами, всі араби були вигнані з півострова. Історія Азії також рясніє подібними подіями. Калмики, які склалися як етнос у Джунгарії, рівнинній області нинішнього північно-західного Китаю були витіснені в 17 столітті китайськими феодалами й покинули свою етнічну батьківщину, мігрували на північ і захід, і зрештою знайшли притулок на території сучасної Калмикії. Схожа історія в ставропольських туркмен, вигнаних у 17 столітті хівинськими ханами з території Мангишлаку.

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС

З глибокої старовини відоме таке явище, як захоплення чужеплеменників і продаж їх у рабство або використання як рабів. Цим промислом займалися ще в другому тисячолітті до н.е. фінікійські пірати. З метою захоплення чужеплеменників і продажу їх у рабство здійснювало набіги на Північний Кавказ, у південні райони Русі й України Кримське Ханство - васал Туреччини, работоргівля була процвітаючим промислом і в Казанському ханстві.

З відкриттям Америки й розвитком бавовництва й плантацій, що вимагало великої кількості робочих рук, в європейських "підприємців" з'явилася ціла галузь діяльності - захоплення й продаж до Америки рабів. У 1662 році англійці навіть створили спеціальну Африканську компанію для захоплення негрів і продажу їх у рабство. Ця діяльність привела до безлюдності цілих областей африканського континенту.

Як бачимо, такі злочинні явища, як геноцид, захоплення людей і продаж їх у рабство, захоплення матеріальних цінностей і ресурсів, пограбування переможених народів і етносів, є невід'ємною стороною міжнаціональних конфліктів, історичної формою яких були чисельні захватницькі та визвольні війни.

XX століття для людства стало століттям соціальних потрясінь: дві світові війни, у ході яких використовувалися новітні засоби масового знищення людей, десятки кровопролитних регіональних конфліктів, розпад світових імперій, неодноразове перекроювання політичної карти світу, соціальні революції - все це є невід'ємною межею сторіччя, разом з принципово новою якістю науково - технічного прогресу, інформатизацією суспільства, початком космічних досліджень. Разом з тим і зараз у світі відбувається загострення етнічних конфліктів.

Початок XX сторіччя ознаменувався ескалацією англо - бурської війни (1899-1902 р.), яка була розв'язана Великобританією з метою захоплення Трансваалю, створеного на півдні Африки бурами - нащадками голландських переселенців.

На початку другого десятиліття відбулися дві балканські війни (1912-1913 рр. і 1913 р.), в яких брали участь Болгарія, Греція, Сербія, Чорногорія, Румунія, імперія Османа. У цих війнах перепліталися національно - етнічні, територіальні й інші суперечності цього потенційно конфліктного регіону Європи.

Перша світова війна, в якій брали участь близько трьох десятків держав, породила небачену раніше хвилю воєнного націоналізму, шовінізму, ксенофобії, знехтування прав людини. Європа, яка гордилася своїми культурними досягненнями, розкололася не тільки за державно - територіальною, а й за національно - етнічною ознакою. Результатом першого глобального військового конфлікту став цілий вузол відчутних балканських і близькосхідних проблем, окремі з яких виявляють свій конфліктний потенціал і до наших днів. У ході першої світової війни відбувся один з найбільших в історії XX століття актів етноцида: у 1915 р. турецькими властями було знищено понад півтора мільйона вірмен. Геноцид вірмен з боку турецьких властей повторився ще двічі, хоч і в менших розмірах, вже після закінчення війни, у 1918 і 1919 рр.

XX століття стало часом небаченого після знищення білими поселенцями корінних жителів Америки - індіців - масового геноциду.

Вже в кінці 1940-х років відбувається ескалація етнополітичної напруженості на Близькому Сході - колісці трьох світових релігій і цивілізацій: християнства, іудаїзму та ісламу. Історично так склалось, що тут переплелися

етнополітичні, етнотериторіальні, етноконфесійні й геополітичні проблеми, які неодноразово в історії вибухали великомасштабними й локальними конфліктами. Після Другої світової війни тут сформувався стійкий затяжний конфлікт, що вийшов далеко за межі регіонального.

У XX столітті людство зіткнулося зі ще однією проблемою, що мала значення для формування етноконфліктного потенціалу сучасності - глобальною деколонізацією. Після розпаду світової колоніальної системи в країнах "третього" світу стали оголюватись і формуватись нові конфлікти. У перебігу всієї історії існування Британської імперії на її території не припинялася боротьба скорених народів проти британських колонізаторів. Не зважаючи на поліетнічність британських колоній, їх народи об'єднувалися в боротьбі за національну незалежність. Але, коли незалежність була здобута, на арену вийшла нова небезпека - міжплеменні, міжконфесійні, міжкланові суперечності, які залучили на свою орбіту багато мільйонів людей.

У минулому й сьогодні Індія залишається країною з одним з наймогутніших проявів сепаратизму. Конфлікт між Індією та Пакистаном, що поєднує в собі безліч компонентів, також і етнічний, продовжується вже декілька десятиліть. На острові Шрі-Ланка йде кровопролитна боротьба між Синігальською й Тамільською общинами.

Великим етноконфліктотенним потенціалом володіють Китай з проблемою незалежності Тибету й Туреччина з її невирішеною курською проблемою.

Сьогодні практично вся азіатська частина континенту є конфліктотенним регіоном. Конфлікти в цьому регіоні обтяжуються релігійними, економічними й іншими чинниками.

Інший континент - Африка характеризується як виключно етноконфліктний. Багато держав після отримання незалежності були охоплені проблемою міжплеменної боротьби, жертвами якої стали мільйони людей і слідством - потоки біженців. Особливу гостроту ці конфлікти придбали у відносинах між Сомалі й Ефіопією, що призвело до насильницької втрати сотень тисяч життів внаслідок самої кровопролитної війни між африканськими державами.

У середині африканських держав міжетнічні відносини також є вкрай складними. У Нігерії, з моменту отримання незалежності, етнічні проблеми стали важливою межею його суспільно-політичного життя, що супроводжувалася громадськими зіткненнями й державними переворотами.

Ще одна проблема епохи - проблема імміграції з колишніх колоній до європейських метрополій, переважно до Англії й Франції, що викликало етнорасовий конфлікт у цих країнах.

Етнічний (національний) конфлікт не оминув і благополучні країни Заходу: періодично загострюються етнічні тертя в Бельгії, сепаратистські рухи в Іспанії, Франції, Італії, етнорасові проблеми в США.

Глибоким і затяжним конфліктом в Європі є англо-ірландський конфлікт навколо Ольстерської проблеми. Конфлікт супроводжується регулярним насильницькими акціями з обох боків з жертвами серед людей.

Вогнищем найгостріших етнічних конфліктів є багато країн постсоціалістичного світу. У деяких з них відбулися відкриті озброєні зіткнення на етнічному (національному) ґрунті, в інших загострилася проблема етнічних меншин [4, 65-81].

Підводячи підсумок нашому аналізу, можна відзначити, що світова історія й практика свідчать, що націоналізм властивий людству з найдавніших часів і від націоналізму

не позбавлені ні традиційні, ні такі, що модернізують суспільство, ні колишні "соціалістичні", ні сучасні високо розвинуті демократичні держави.

Відповідно, міжнаціональна напруга й конфлікти на цьому ґрунті в історії людства постійно спалахували й до цього дня продовжують спалахувати то в одному, то в іншому регіоні світу з різними національними традиціями й рівнем цивілізованості (приклад тому - країни Африки й Азії, Югославія й СНД, Бельгія й Канада, Іспанія й Великобританія). Їх не можна нейтралізувати повністю й остаточно, а можна тільки на певний час пригасити й залагодити. Вони можуть приймати форму гострих зіткнень аж до застосування озброєної сили (за деякими даними, за період з 1980 р. по 1990 р. з 32 озброєних конфліктів близько 25 відбувалось на міжнаціональному ґрунті), а можуть протікати спокійніше завдяки залученню відповідних інститутів і переговорному процесу. Але як би там не було, їх постійне відтворення говорить про те, що національний чинник є історично тривалим і постійним [5, 11].

Історичний досвід людської цивілізації переконливо свідчить про тісний взаємозв'язок стану міжнаціональних відносин і рівня злочинності. Про відношення проблеми міжнаціональних конфліктів до загальнокримінальної злочинності зазначив І.І. Карпец: "Не можна обійти увагою питання про вплив різних політичних ситуацій і конфліктів на злочинність, бо злочинність (і злочинці) чутливо реагують на коливання в політиці, що визначає клімат у державі й суспільстві, полегшують або, навпаки, утрудняють злочинну діяльність різних видів злочинців і злочинних груп" [6, 218].

Злочинність на ґрунті міжнаціональних конфліктів і в минулому нашої країни мала розповсюдження, проте, за політичними та іншими причинами цей вид злочинності ніколи не розглядався вітчизняною кримінологією. Більшість досліджень, присвячених зв'язку правових і соціологічних аспектів міжнаціональних відносин, зводилися до області державного права.

Злочини, що торкаються проблем міжнаціональних відносин, цікавили й дослідників у галузі кримінального права. Були вивчені конкретні злочини, в основі яких лежать пережитки місцевих звичаїв. У ряді робіт і статей були розглянуті злочини, що вчинялись на ґрунті

родових і панських для феодала звичаїв. Насильницькі злочини на ґрунті кровної помсти мають місце в деяких національностей на Кавказі й середній Азії та належать до найбільш небезпечних злочинів [7, 15].

Як бачимо через призму історії, проблема злочинності на ґрунті міжнаціональних і міжетнічних конфліктів має давнє коріння. Історичні закономірності виникнення й розвитку таких конфліктів свідчать, що злочинні прояви на їх ґрунті є вкрай небезпечними для суспільства. Аналіз історії дозволяє також стверджувати, що "слабка" політика влади в напрямку врегулювання конфліктів завжди сприяє зростанню й нарощенню небезпечного протистояння. Альтернативою цьому є лише формулювання чіткої державної стратегії протидії негативним явищам у регіонах зі значним конфліктогенним потенціалом.

Література

1. Научно-практическая конференция "Принципы и проявления межэтнической напряженности в социально-экономической сфере". - Ялта 2000.
2. Перепилиця Г.М. Генезис конфликтов на посткоммунистическому просторе Европы. // К., 2003.
3. Ермоленко Д.В. Международная напряженность и международный конфликт как объекты социологического исследования // М., 1974.
4. Хоровиц Д. Этнические конфликты в современном мире. Независимая газета. 1991 г. 9 июля.
5. Авсентьев А.В. Социально-философские аспекты этических конфликтов. - Дисс... д-р. юрид. наук. - Ставрополь:1996.
6. Степанов В.П. Введение в конфликтологию национальных отношений. // Сб. Социальные конфликты: экспертиза, прогнозирование, технологии разрешения. М., 1992.
7. Карпец И.И. Преступность: Иллюзии и реальность, М., 1992.

*Халілев Р.А.,
доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри
організації оперативно-розшукової діяльності Націо-
нального університету державної
податкової служби України
Надійшла до редакції 12.10.2012*

УДК 34(091)(470+571) "19"

МІСЦЕ СЕНАТУ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ВПОРЯДКУВАННІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ (II пол. XIX - поч. XX ст. ст.)

Захарченко П. П.

Після ліквідації кріпосного права в 1861 р. і проведення унаслідок цього земельної реформи в Російській імперії загалом і в українських губерніях зокрема, були внесені відповідні корективи до законодавства про Правительствующий Сенат. Реорганізація, насамперед, торкнулася другого департаменту Сенату. Він був створений на місці ліквідованого Головного комітету по устрою сільських станів, що діяв у складі Державної ради Російської імперії. До його відання перейшли різні справи, що стосувалися селянської суспільної верстви, а саме: представляти державні інтереси перед селянством; подавати скарги від імені селян у вищі інстанції на ухвалені ними нормативно-правові акти, що порушують селянські поземельні права, а також щодо порушення особистих, громадських прав, правил волосного устрою тощо.

Крім того, важливе місце для сфери регулювання

земельних правовідносин займав перший департамент Правительствующого Сенату. В його компетенції перебували переважно адміністративні справи. Серед іншого, в його віданні знаходилося оприлюднення законів, також і сфери земельних правовідносин, та їхнє тлумачення [1, 218-223].

І, нарешті, останньою сферою компетенції Сенату, яка своїми рішеннями заповнювала існуючі прогалини правового регулювання земельних відносин, стали рішення та постанови касаційних департаментів. Вони мали обов'язкову силу для судів усіх ланок системи російського імперського правосуддя.

Метою пропонованої статті є аналіз внесених змін до російського імперського земельного законодавства, здійснений рішеннями Правительствующого Сенату в пореформений період.

В історіографії цієї наукової проблеми досі не відкла-

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**